

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 5 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Тахририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Тахририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Raurov Soyib Saidovich-</i> MUSTAMLAKASHILIK SIYOSATI VA MAHALLIY O'ZINI-O'ZI BOSHQARUV	8-13
<i>Мухамедова Муниса Сабировна</i> ЭКСПЕРТИЗА, АТРИБУЦИЯ И МУЗЕЕФИКАЦИЯ КОЛЛЕКЦИЙ ФАРФОРА И ФАЯНСА	14-22
<i>Қахрамон Бахридинов Набиевич</i> ФАРҒОНА ВОДИЙСИДА БОШЛАНГАН ОЧАРЧИЛИКНИНГ САБАБЛАРИ ҲАМДА 1917-1918 ЙИЛЛАРДАГИ ИҚТИСОДИЙ АҲВОЛ	23-31
<i>Siddiqov Mirshod Baxtiyorovich</i> TOSHKENT PROTEZ-ORTOPEDIYA SANOAT KORXONASINING FAOLIYATI (1941-1945 YILLAR)	32-37

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Курпаяниди Константин Иванович</i> KICHIK SANOAT KORXONALARINING INSTITUTSIONAL MUNITINING TADQIQOT METODOLOGIYASINING AYRIM XUSUSIYATLARI	38-50
<i>Хажимуратов Абдуқаҳҳор Абдумуталович</i> ОЛИЙ ТАЪЛИМ ИЛМИЙ МУҲИТИДА ИНСОН КАПИТАЛИНИ ФАОЛЛАШТИРИШ МАСАЛАСИ	51-65
<i>Очилов Немат Явқочович</i> ҲУДУДЛАРНИ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНТИРИШНИ БАҲОЛАШ ВА ПРОГНОЗЛАШТИРИШНИНГ УСЛУБИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	66-73
<i>Nuraliyev Temurjon Erkinjon o'g'li</i> BIZNES JARAYONLARINI AVTOMATLASHTIRISHNING ANAMIYATI VA UNING TASHKILOT SAMARADORLIGIGA TA'SIRI	74-82
<i>Қаршиев Келдиёр Эшпулатович</i> ЎЗБЕКИСТОН СУҒУРТА БОЗОРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛЛАРИ ХИТОЙ ТАЖРИБАСИ АСОСИДА	83-87
<i>Isomitdinova Gulbaxor Kurbonaliyevna</i> INVESTITSIYALARNING IQTISODIY ANAMIYATI VA UNING YANGI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	88-98
<i>Normatova Madinaxon Ibrohimjon qizi, Xamidova Mamlakat To'xtasinovna</i> KOMPANIYALAR FAOLIYATINI TASHKIL ETISHDA MARKETING TADQIQOTLARINING ANAMIYATI	99-107
<i>Фаттахова Муниса Абдухамитовна</i> ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ НА КОНКУРЕНТНЫЕ ПРЕИМУЩЕСТВА КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ.....	108-117
<i>Zaynutdinova Umida Djalalovna</i> THEORETICAL DESCRIPTION OF THE MARKETING SYSTEM OF AUTOMOTIVE ENTERPRISES	118-127

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

<i>Shigabutdinova Dina Yassaviyevna</i> THE LINGUISTIC SYSTEM OF THE PHILOSOPHY OF GRAMMAR.....	128-134
<i>Sattarov Fozil Faxritdinovich</i> O‘SMIRLARNI XULQ-ATVORIDAGI MUAMMOLARNI HAL QILISH	135-140
<i>Пардаева Марҳабо Давлатовна</i> НАҚШБАНДИЯ ТАЪЛИМОТИ НАВОИЙ ИЖОДИНИНГ ҲОЯВИЙ АСОСИ СИФАТИДА.....	141-147
<i>Kurbanova Sevara Asanbaevna</i> THE USAGE OF JADID METHODS IN DEVELOPING YOUTH LEARNING COMPETENCE...	148-155

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

<i>Xusanova Yulduz Abdirazzoqovna</i> THE INNOVATIVE APPROACH IN LEXICAL UNITS ON JOURNALISM	156-160
<i>Xolmatova Malika Ibadullayevna</i> INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI ADJEKTIV KOMPONENTLI KOMPATIV FRAZEOLGIK BIRLIK LARNING QIYOSIY TAHLILI	161-166
<i>Raximova Muyba Temirovna</i> NEMIS TILIDAGI PAYT ERGASH GAPLI QO‘SHMA GAPLARNING O‘ZBEK TILIDA LEKSIK IFODALANISHI	167-172
<i>Ruzieva Djuletta Elmurodovna</i> NEMIS TILIDAGI MODAL FE‘LLARNING O‘ZBEK TILIDA SINTAKTIK IFODALANISHI	173-178

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

<i>Jumaboyev Nabi Pardaboyevich</i> SHARQ MUTAFAKKIRLARI TA‘LIMOTLARI MAZMUNIDAGI ESTETIK, MA‘NAVIY, TARBIYAVIY QADRIYATLARDAN FOYDALANISH OMILLARI	179-187
<i>Одилов Ёрқин Жўраевич</i> ФИЗИКА ФАНИ АСОСИДА ТАЛАБАЛАРНИ ЛОЙИХАВИЙ-КОНСТРУКТОРЛИК ФАОЛИЯТИГА ТАЙЁРЛАШ	188-193
<i>Mamatqosimov Jahongir Abirqulovich</i> ETYUDLAR ORQALI BO‘LAJAK REJISSORLARNING KASBIY BILIM VA KO‘NIKMALARINI TAKOMILLASHTIRISH	194-199
<i>Babadjanov Axmadjan Xudoyberdiyevich</i> TALABALARGA TASVIRIY SAN‘ATDAN PORTRET CHIZISHNI O‘RGATISHDA FIZIOGNOMIKANING TUTGAN O‘RNI	200-208
<i>Хакимова Дилдора Машрабжоновна</i> ИННОВАЦИОННАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ НЕОТЪЕМЛЕМАЯ ЧАСТЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА	209-213
<i>Bo‘riboeva Dilraboхon Norboy qizi</i> TALABALARNING GRAFIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	214-217
<i>Kadirov Ramz Turabovich</i> KVINTILIAN NUTQIY USLUBLARINING TALABA-AKTYORLAR SAHNAVIY NUTQINI TAKOMILLASHTIRISHDAGI PEDAGOGIK AHAMIYATI	218-222

<i>Usmanov Botir Allaberdiyevich</i> INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARI TAYYORLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	223-230
<i>Nusharov Bobir Bolbekovich</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINI KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARINING PEDAGOGIK DOLZARB MASALALARI.....	231-236
<i>Mamatqosimova Nodira</i> BO'LAJAK MADANIYAT XODIMLARINING BADIY DIDINI RIVOJLANTIRISHDA SENOGRAFIYA MASALALARI	237-241
<i>Eliboyeva Lola Sulaymonovna</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA BILIMLARNI O'ZLASHTIRISHNING DIDAKTIK ASOSLARI	242-247
<i>Mustafayev Yoqubjon Xayrullayevich</i> JISMONIY TARBIYA MUTAXASSISLARINI KOMPETENTLI TAYYORLASHNING DIDAKTIK MASALALARI	248-253
<i>Inoyatov Odiljon Sobitovich, Yakubova Nafisa Odiljanovna</i> O'QUVCHILAR BILISH VA GRAFIK FAOLIYATINING RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMOLARI	254-261
<i>Raxmanova Dildora Abdulxamid qizi</i> O'QIB TUSHUNISH KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISHDA METAKOGNITIV STRATEGIYADAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI	262-266
<i>Yusupova Shoxista Alimjanovna</i> TASVIRIY SAN'AT TO'GARAK MASHG'ULOTLARIDA QO'YILADIGAN ZAMONAVIY PEDAGOGIK TALABLAR	267-273
<i>Пуримбетов Бахыт Аллабаевич</i> БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИНГ ТЕАТР ПЕДАГОГИКАСИДАН ФОЙДАЛАНИШ ИМКОНИАТЛАРИ	274-279
<i>Байбаева Мухайё Худайбергеновна, Имомов Инъомиддин Абдулхамидович</i> БОШҚАРУВ ФАОЛИЯТИДА СОҒЛОМ ВА ИЖОДИЙ МУҲИТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА БОШҚАРУВ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРИ (HARD SKILLS) ВА (SOFT SKILLS) РАҶБАР ПРОФЕССИОНАЛИЗМИНИ ИФОДАЛАШ БИРЛИГИ СИФАТИДА	280-285
<i>Мельзиддинов Руслан Адхамович</i> ФУТБОЛЧИЛАРНИНГ ТЕХНИК-ТАКТИК ҲАРАКАТЛАРИ САМАРАДОРЛИГИНИНГ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРЛАНГАНЛИК ДАРАЖАСИ БИЛАН БОҒЛИҚЛИГИ	286-292
<i>Хуррамов Рустам Сайфиддинович</i> BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING EVRISTIK QOBILİYATINI RIVOJLANTIRISH	293-299
<i>Kayumov Erkin Kazakbayevich</i> TO'GARAK MASHG'ULOTLARIDA O'QUVCHILARNI KAMOLIDDIN BEHZODNING IJODI BILAN TANISHTIRISHNING AHAMIYATI	300-310

07.00.00-Тарих фанлари

Raupov Soyib Saidovich

БухДУ “Yurisprudensiya va ijtimoiy siyosiy fanlar” kafedrası professori,
tarix fanlari nomzodi

MUSTAMLAKACHILIK SIYOSATI VA MAHALLIY O‘ZINI-O‘ZI BOSHQARUV

Аннотация. Мақоллада Chor Rossiyasi mustamlakachilik siyosatining O‘rta Osiyo davlatlarining hayoti, siyosati, iqtisodiyoti, ijtimoiy tuzumi va davlatchiligidagi muayyan o‘zgarishlar bilan bog‘liq bo‘lgan siyosati o‘rganilib, asosiy e‘tibor Chor Rossiyasining mustamlakachilik siyosati yillarida mahalliy o‘zini – o‘zi boshqarish organlari – mahallalarga bo‘lgan munosabatni atroflicha tahlil qilishga qaratilgan. Shuningdek, maqolada Sho‘rolar hokimiyati yillarida maxalliy o‘zini – o‘zi boshqarish organlari – mahallalarga bo‘lgan salbiy munosabat va uning oqibatlarini o‘rganilib, ilmiy xulosalar beriladi.

Калит so‘zlar: mustamlakachilik siyosati, mahalla, mahalliy o‘zini-o‘zi boshqarish, mahalla raisi (oqsoqoli), qishloq jamoasi, “harbiy - xalq boshqaruvi”, Sho‘rolar hukumati, qishloq sovetlari.

Раупов Соиб Саидович

профессор кафедры
“Юриспруденции и социально-политических наук”
БухГУ, кандидат исторических наук

КОЛОНИАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА И МЕСТНОЕ САМОУПРАВЛЕНИЕ

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы колониальной политики Царской России и его влияние на жизнь, политику, экономику, социальную сферу и государственности Средне Азиатских государств. Основное внимание уделяется вопросам колониальной политики Царской России к органам местного самоуправления – института махалля. А также, изучены вопросы отношения Советского государства к органам местного самоуправления – института махалли.

Ключевые слова: колониальная политика, махалля, местное самоуправление, председатель схода граждан (оксакал), сельская община, “военно - народное управление”, Советская власть, сельские советы.

Raupov Soyib Saidovich

Professor of the Department of
“Jurisprudence and Social-Political Sciences”
of Bukhara State University, Candidate of Historical sciences

COLONIAL POLICY AND LOCAL SELF-GOVERNMENT

Abstract. The article examines the colonial policy of Tsarist Russia, which is related to certain changes in the life, politics, economy, social structure and statehood of Central Asian countries, the focus is on the detailed analysis of the attitude of local self-government bodies to neighborhoods during the years of the colonial policy of

Tsarist Russia. Also, the article explores the negative attitude of local self-government bodies to neighborhoods and its consequences during the years of Soviet power, and scientific conclusions are given in the article.

Key words: colonial policy, neighborhood, local self-government, neighborhood chairman (elder), village community, "military-people's rule", Soviet government, village soviets..

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I5Y2023N01>

O'zbek milliy davlatchiligi tarixiga nazar tashlasak mahalliy o'zini-o'zi boshqarish vazifasini mahalla instituti bajarganligining guvohi bo'lamiz. Mahalla kichik ma'muriy hudud bo'lib, turmush tarzi, qadriyatlar, an'analar, urf-odatlar umumiylik bilan bog'langan kishilar jamoasi – birligidir. Tarixning turli bosqichlarida davrlar, tuzumlar o'zgarishiga qarab Mahallaning vazifalari ham o'zgarib turgan. Mahallaning asosiy vazifalari: marosimlarni birgalikda o'tkazish, o'z hududini batartib saqlash va obodonlashtirish, yosh avlodni ijtimoiy ruhda tarbiyalash, jamiyat hayotida tartib saqlanishini ta'minlash, barcha an'anaviy me'yorlarning bajarilishi ustidan nazorat o'rnatish, urf-odatlariga rioya qilish va ularni buzgan, jamoat majburiyatlaridan bo'yin tovlaganlarni jazolashdan iborat bo'lgan. Mahalla rahbariyati ariq-hovuzlarni tozalash, ko'chalar, yo'llar qurish va Mahalla obodonchiligi bilan bog'liq boshqa jamoat ishlarini uyushtirganlar. Bu ishlarining barchasi birgalikda hashar yo'li bilan amalga oshirilgan.

Mahallalar daha boshliqlari - mingboshilar saylaydigan yuzboshi (oqsoqollar) tomonidan boshqarilgan. Yuzboshi va uning yordamchilari Mahalladagi barcha jamoat ishlari va marosimlarni boshqarganlar, shuningdek, fuqarolarning shahar yig'inlari va shahar muassasalarida Mahalla manfaatlarini himoya qilganlar.

Ana shunday uzoq tarixga va juda boy an'analarga ega bo'lgan mahalla - mahalliy o'zini-o'zi boshqarish tizimi dastlab chor Rossiyasining, keyinchalik sho'rolar hukumatining mustamlakachilik siyosati orqali o'z mavqeyini yo'qotib, mustamlakachilik siyosatiga xizmat qiladigan tashkilotga aylantirildi.

Chor Rossiyasi mustamlakachilik siyosati O'rta Osiyo davlatlarining hayoti, siyosati, iqtisodiyoti, ijtimoiy tuzumi va davlatchiligidagi muayyan o'zgarishlar bilan bog'liq bo'lib, ular quyidagilardan iboratdir:

1. Chor Rossiyasining harbiy istilosi oqibatida Buxoro amirligi, Xiva va Ko'qon xonliklari zabt etildi.

2. Hokimiyatning mustamlakachilikka asoslangan tuzilmasini o'rnatilishi oqibatida Qo'qon xonligi butunlay tugatildi. Buxoro amirligi va Xiva xonligi yarim mustamlakaga aylandi.

3. Chorizmning iqtisodiy va siyosiy hukmronligini mustahkamlashga xizmat qiladigan qonunchilik tashkilotlari paydo bo'lib, Rossiya savdo, sanoat va moliya kapitali hukmronligi o'rnatildi.

4. O'rta Osiyo va Rossiya o'rtasidagi mahsulot ayriboshlashni kengaytirish, mustamlakachilik munosabatlarini mustahkamlash hamda mintaqaning iqtisodiy tuzilmasida aniq o'zgarishlarni amalga oshirishga yo'naltirilgan yangi iqtisodiy sharoitlarning yaratilishi oqibatida o'lka Rossiyaning arzon xom ashyo bazasiga aylantirildi

5. Mintaqa xalqlarining milliy-ma'naviy manfaatlarini hamda qadriyatlarini poymol etildi, ularning eng oddiy haq-huquqlariga mensimaslik kayfiyati bilan qaralib, ular ommaviy ravishda asoratga solindi.[6-442]

Chorizimning O'rta Osiyodagi mustamlakachilik siyosati to'g'risida gap ketganda bu siyosatining dastlabki kunlaridanoq mahalliy o'zini-o'zi boshqarish muammosi kun tartibga ko'tarildi. Mustamlakachilar Turkistonda uzoq tarixiy ildizlarga ega bo'lgan mahalliy o'zini-o'zi boshqarish tizimi asoslariga bolta urib, bu tizimni amalga oshirib turgan mahalla institutini yo'qotish payiga tushdilar. Orenburg general gubernatorligi gubernatori N.Krijanovskiy (dastlab Turkiston viloyati shu general gubernatorlik tarkibida edi) mahalliy boshqaruvda saylov tizimini kiritishga qarshi edi. Uning fikricha bosib olingan hududlarda eng yaxshi hokimiyat yakkaboshchilikka asoslangan, mustamlakachilar tomonidan tayinlanadigan hokimiyat edi.

Turkiston viloyatining harbiy gubernatori M. Chernyayev esa mahalliy o'zini-o'zi boshqaruvsiz, ya'ni mahalla institutisiz, Turkistonni boshqarib bo'lmaydi degan fikrni ilgari suradi. Chunki Turkistonda mahalla o'zini-o'zi boshqarish organi sifatida juda keng tarqalgan edi. Ma'lumotlarga qaraganda 1865 yilda birgina Toshkent shahrida 140 dan ortiq mahalla mavjud bo'lgan.[4]

Bunday ko'p sonli mahallalarni boshqarish uchun juda ko'p amaldorlar talab qilinar edi. Turkiston bo'yicha talab qilinadigan ko'p sonli amaldorlarni topish murakkabligini inobatga olib, M. Chernyayev, mahalliy boshqaruv tizimini saqlab qolish lozim, lekin uning chor hukumatiga tobeligini ta'minlash maqsadida saylanadigan mahalla oqsoqollarini mustamlakachilar hukumati tasdiqlashi kerak degan fikrni ilgari suradi.[1]

Ko'rinib turibdiki, mustamlakachilikning dastlabki kunlaridanoq, mahalliy o'zini-o'zi boshqarish qanday bo'lishi kerak, bu boshqaruvni pastdan saylanadigan kishi amalga oshirishi lozimmi, yoki mustamlakachi ma'muriyat tomonidan tayinlangan amaldormi degan muammo ko'ndalang bo'lib turgan. Ushbu muammoni hal qilish uchun 1865-yilda maxsus komissiya – "Dasht komissiyasi" tuziladi va bu komissiya zimmasiga O'rta Osiyoning bosib olingan hududlarini boshqarish tamoyillarini ishlab chiqish vazifasi yuklatiladi.[6-424]

Maxsus komissiya muammoni o'rganib chiqib, hukumat nomiga yozgan tushuntirish xatida mahalliy o'zini-o'zi boshqarish O'rta Osiyo xalqlarida azaldan mavjudligi va bu borada ayrim kamchiliklar, jumladan, bu boshqarish amir va xonlar tomonidan tazyiq ostiga olinganligi, oqsoqollarni saylanish muddati mavjud emasligi kabi kamchiliklar ko'rsatib o'tiladi.

1867-yillarda komissiya mahalliy o'zini-o'zi boshqarish tizimini isloh qilish bo'yicha takliflarni taqdim etdi. Bu takliflar asosida "Harbiy -xalq boshqaruvi" tamoyili yotar ediki, bu tamoyil chor Rossiyasi tomonidan bosib olingan boshqa hududlarda, jumladan, Kavkazda qo'llanilayotgan edi. Bu tamoyilning mohiyati shundaki, yuqori ma'muriy boshqaruv harbiy ministirga bo'ysunuvchi rus chinovniklariga, quyi boshqaruv esa saylab qo'yiladigan mahalliy xalq vakillariga tegishli bo'lgan. Bunga muvofiq o'tiroq mahalliy xalq uchun boshqaruv bir pag'onali qilib belgilandi hamda oilalar vakillari tomonidan boshqaruv va polisiya vakolatlariga ega bo'lgan oqsoqol saylanadigan bo'ldi. Oqsoqolni uch yilga saylash va uni viloyat harbiy gubernatori tasdiqlaydigan tartib o'rnatildi.[1] O'z-o'zidan ma'lumki chor hukumati o'ziga bo'ysunishdan bosh tortadigan, mustaqil siyosat yurgizishga harakat qiladigan oqsoqollarni tasdiqlamasligi huquqiy maqom oldi.

1867-yillarda Turkiston general gubernatorligi tashkil etilgandan so'ng komissiya taqdim etgan loyiha general gubernator tomonidan o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish sharti bilan amalda joriy etila boshlandi. Shunday qilib mahalliy o'zini-o'zi boshqarish to'la chor hukumatiga bo'ysundirildi.

Turkiston general-gubernatorligi viloyatlarga bo'linib, viloyatlarni imperator tomonidan tayinlanadigan harbiy gubernatorlar boshqargan. Harbiy gubernator qo'lida ma'muriy, polisiya va sud hokimiyati mujassamlashgan. Viloyatlar uyezdlariga bo'linib, uyezdlar o'lkada general-gubernatorlik ma'muriy tuzilmasining o'zagi hisoblangan, uyezd boshliqlari general-gubernator tomonidan tayinlangan. Turkiston o'lkasidagi uyezd boshliqlari Rossiyadagi uyezd boshliqlaridan farqli ravishda ma'muriy, polisiya va harbiy hokimiyatini o'z qo'llarida mujassamlashtirgan edi. Uyezd boshliqlari rus armiyasi (mayor, rotmistr, polkovnik unvonigacha bo'lgan) zobitlaridan tayinlangan. Uyezdlar uchastkalariga bo'linib, ularni kichik unvondagi (poruchik, shtabs-kapitan) harbiy zobitlar boshqargan.

Uyezdlar o'z navbatida volostlarga, volostlar o'troq yashaydigan oqsoqolliklarga bo'lingan. Ko'chmanchi aholi yashaydigan uyezdlar volost va ovullarga bo'linib, volost va ovul boshliqlari tomonidan boshqarilgan. Volostlar 1000-2000 o'tovdan, ovullar 100-200 o'tovdan iborat bo'lgan. Ko'chmanchi aholining ma'muriy-hududiy bo'linishi ularning tarixiy urug'chilik munosabatlariga emas, balki o'tovlarning umumiy soniga qarab bo'linib yuborilgan.

Bu hol o'lka ko'chmanchi aholisining urug'chilik munosabatlari asosida tashkil qilingan tarixiy-milliy an'analariga qattiq ta'sir qilgan. Natijada bir urug' tarkibidagi aholi turli ovul, volost, uyezd, hattoki, bir nechta viloyatlarga tarqalib ketadi. Bunda mustamlakachilarning "Bo'lib tashla, hukmronlik qil" shiori amal qilgani yaqqol ko'zga tashlanadi.

Mahalliy aholi vakillari boshqaruvning quyi bosqichidagi lavozimlariga, chunonchi volost boshlig'i, qishloq oqsoqoli, ko'rboshi, ellikboshi, o'nboshi, mirobboshi, ariq oqsoqoli, mirob, shariat qozisi ("Xalq sudi"), mirshab singari vazifalarga qo'yilganlar.

Hukumat tomonidan mansabdor mahalliy aholi vakillari ta'minoti uchun mablag' ajratilmagan. Ularning ta'minoti aholidan yig'iladigan to'lovlar evaziga qoplangan. Turkiston general-gubernatorligi xududida qishloqlar maxalliy o'zini-o'zi boshqarishning o'ziga xos ko'rinishi sifatida faoliyat ko'rsatgan. Qishloq birinchi yirik ijtimoiy mehnat taqsimoti-chorvachilikdan dehqonchilikning ajralib chiqish maxsuli bo'lib, kishilarning tarixan shakllangan oiladan keyingi ijtimoiy birligidir. Dastlabki qishloqlar ko'chmanchi chorvadorlarning qishni o'tkazish uchun tayyorlagan joylari shaklida shakllangan. Qishloq so'zining o'zagida "qishlamoq" so'zining turishi fikrlarimizning isboti bo'lib xizmat qiladi.[5]

Juda qadimiy tarixga ega bo'lgan qishloq jamoalari jamiyat taraqqiyotining turli bosqichlarida takomillashib, yangicha mohiyat bilan boyib borgan. Bu narsa qishloq jamoalarini boshqarish tizimida ham, o'zining ifodasini topgan. Qishloq jamoasi huquqiy, xo'jalik va ijtimoiy me'yor va majburiyatlarga amal qilinishini muvofiqlashtirgan va nazorat qilgan.

Mustamlakachilar taklif qilgan loyihaga asosan 1867-yildan boshlab qishloq joylarida ham bir bosqichli boshqaruv tizimi joriy etildi. Buning mohiyati shundaki, qishloqlarni boshqarishda oqsoqollik boshqaruvi tashkil etilib, qishloq jamoasiga politsiya maqomiga ham ega bo'lgan oqsaqol turadigan bo'lgan. Qishloq oqsoqoli qishloqdagi oilalar vakillari tomonidan uch yil muddatga saylangan.[1] Qishloqlarda saylangan oqsoqollar ham Chor hukumati ma'murlari tomonidan tasdiqlangan va o'z navbatida chor hukumati ma'murlariga ma'qul kelmagan oqsoqollar bu lavozimga tasdiqlanmagan.

Chorizmning mustamlakachilik siyosati yanada mustahkamlash maqsadida Rossiyaning markaziy hududidan ortiqcha aholi Turkistonning hosildor yerlariga ko'chirib keltirilib,

joylashtirila boshlandi. Bu bilan qishloq jamoasi iqtisodiy asoslariga putur yetkazishga asos solindi.

Bunday siyosat sho'rolar hokimiyati yillarida yanada kuchaytirildi. Sobiq sho'rolar hukumati o'z hukumronligining dastlabki yillaridanoq milliy urf-odatlarimiz va an'analarimizni yo'qotishga qaratilgan siyosat yurgizdi. Jumladan, mahalla institutining ham asl mohiyatini yo'qqa chiqarishga qaratilgan maxsus qarorlar qabul qilindi.

Sovet hukumati Mahallaga o'z umrini yashab bo'lgan o'tmish sarqiti sifatida qaradi. Shundan kelib chiqib, u an'anaviy milliy boshqaruvlarni bekor qilish yo'li bilan bu yerda sanoatlashgan «ilg'or» jamiyatni qaror toptirish siyosatini joriy etishga kirishdi. 20-yillar boshlaridan sovet hukumati Mahallalar vazifasini cheklash, o'ziga bo'ysundirishga intildi, bu hol mahalla faoliyatiga o'z ta'sirini o'tkazdi. Shunga qaramay Mahalla o'zining yashovchanligini namoyon etib, an'anaviy xayot va aloqa tarziga qarshi har qanday hujumlarga va ularni yo'qotish yo'lidagi urinishlarga dosh berdi. U ilgari hayot tarzi, urf-odat va rasm-rusumlarni saqlab qoldi.

XX asrning 20—30-yillarda Mahalla eski turmushga qarshi «hujum»da — paranji tashlash va xotin - qizlarni ozodlikka chiqarish harakatida ishtirok etdi. Shu bilan birga, Mahalla savodsizlikni tugatish, ommani ma'rifatli qilish, joylarni obodonlashtirish (yo'l, choyxona, maktablar qurilishi) da muhim ahamiyat kasb etdi. 1932-yil aprel oyida qabul qilingan "Shahar mahalla qo'mitalari to'g'risida"gi nizomga asosan mahallalarning faoliyat doirasi ancha cheklab qo'yildi. Gap shundaki, sho'rolar hokimiyati yillarida demokratiyaning har qanday ko'rinishi, shu jumladan, fuqarolarning o'zini-o'zi boshqaruviga ham salbiy munosabatda bo'linib, joylarda mahallalar zimmasida bo'lgan ishlar endilikda mahalliy davlat hokimiyatlari zimmasiga yuklatildi. Mahalliy hokimiyatlar qishloq, ovul, pasyolka (sovetlari) kengashlari ko'rinishida jamiyatning eng quyi bo'g'inlarigacha yetib bordi. [3]

Shunisi diqqatga sazovorki, Sho'rolar hukumati mahallalarni butunlay tugata olmadi. 1935 — 36 yillarda Mahallalarda oqsoqol boshchiligida Mahalla qo'mitalari tashkil etilib, aholi o'rtasida olib boriladigan barcha ishlarni rais boshqaradigan bo'ldi. 2-jahon urushi yillarida esa Mahalla baynalmilalchilik tabiatini namoyon etdi. Urush davrida Mahalla qo'mitalari armiyaga chaqiruvni tashkil etish, aholidan posilka jo'natish, ko'chirib keltirilgan aholini, bolalarni joylashtirishda faol ishtirok etdi.

Amalga oshirilgan ushbu hizmatlarga qaramasdan Sho'rolar hukumati Maxallaning tarixiy roli – fuqarolarning maxalliy o'zini - o'zi boshqarish vazifasini qaytarishni inkor etib keldi. 1961 yil avgustda O'zbekiston Oliy Kengashi tomonidan qabul qilingan «Respublika shahar, qishloq, posyolkalaridagi va ovullaridagi Mahalla qo'mitalari to'g'risida»gi Nizomda ham Mahallaga yuridik shaxs maqomi berilmagan edi. «Mahalla qo'mitalari bironbir moliyaviy xo'jalik faoliyati bilan shug'ullanishi mumkin emas, ular oldisotdi, ijaraga berish ishlarini bajarishda qatnashishlari mumkin emas» edi. Mahallaning huquq va vakolatlari cheklangan edi. Nizomning 12-moddasida jumladan, quyidagilar yozilgan: "Mahalla (kvartal) komitetlari biron moliyaviy xo'jalik faoliyati bilan shug'ullanishlari (oshxonalar, qizil choyxonalar, sartaroshxonalar va shu kabilarni tashkil qilishlari va ulardan foydalanishlari) mumkin emas, ular oldi-sotdi, ijaraga berish ishlarini bajarishda, kvartiralarni ijaraga qo'yish ishlarini amalga oshirishda qatnashishlari mumkin emas" deb yozib qo'yilgan edi [3]

Sho'rolar hokimiyati yillarida qishloq jamoasi mavqeyiga ham putur yetkazishga va uning vakolatlarini yo'qotishga qaratilgan siyosat yanada kuchaytirildi. Qishloq jamoasining asl

mohiyatini yo'qqa chiqarishga qaratilgan turli qonun va qarorlar qabul qilindi. Bu orqali demokratiyaning har qanday ko'rinishi, shu jumladan, qishloq jamoalarida fuqarolarning o'zini-o'zi boshqaruviga ham salbiy munosabatda bo'linib, joylarda qishloq jamoalari zimmasida bo'lgan ishlar mahalliy davlat hokimiyatlari zimmasiga yuklatildi. Mahalliy davlat hokimiyati organlari qishloq, ovul, posyolka kengashlari ko'rinishida jamiyatning eng quyi bo'g'inlarigacha yetib bordi. Xususan, kollektivlashtirish siyosati oqibatida qishloq jamoalarining qaryib barcha vakolatlari kolxoz va sovxozlarga olib berildi. Bu qishloq jamoasi iqtisodiy asoslarini yemirilishiga olib keldi. Shunday qilib, qishloq jamoalarining barcha vakolatlariga zarba berilib, qishloqlar ma'muriy buyruqbozlik usuli bilan boshqarildi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, Chorizim va Sho'rolar hokimiyatining mustamlakachilik siyosati yillarida Mahalla instituti faoliyatiga katta zarba berildiki, mahalla o'zining mahalliy o'zini o'zi boshqarish organi sifatidagi funksiyasini yo'qotib, ayrim diniy marosimlarni o'tkazish bilan bog'liq ishlarni amalga oshiradigan qo'shnilar uyushmasi sifatida saqlanib qoldi, xolos.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Абашин С. Н. Империя и местное самоуправление. Идеология реформ в русском Туркестане в конце XIX начале XX веков. //https://mytashkent.uz/2014/01/29/imperiya-i-mestnoe-samoupravlenie/
2. Boboyev H., Xidirov Z. va boshqalar. " O'zbek davlatchiligi tarixi.(II kitob). – Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2009. , 448 bet.
3. Mahalla.// https://qomus.info/encyclopedia/cat-m/mahalla-uz.
4. Ibroximov A. O'zbek mahallasi. – Toshkent: "Manaviyat" nashriyoti. 2007. 47 bet.
5. Raupov S.S. Fuqarolik jamiyati: kecha va bugun. –Buxoro: "Durdona" nashriyoti, 2016. 60 bet.
6. Eshov B. O'zbekistonda davlat va mahalliy boshqaruv tarixi. – Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2012. 556 bet.
7. Raupov S. FROM THE HISTORY OF THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE BODIES OF SELF-GOVERNMENT OF CITIZENS IN UZBEKISTAN //Scientific reports of Bukhara State University. – 2020. – Т. 4. – №. 1. – С. 267-271.
8. Раупов С. С. РАЗВИТИЕ ОРГАНОВ САМОУПРАВЛЕНИЯ ГРАЖДАН В УЗБЕКИСТАНЕ //Экономика и социум. – 2019. – №. 12 (67). – С. 853-859.
9. Raupov S. FORMS AND HISTORICAL ROOTS OF THE MAKHALLA //Scientific reports of Bukhara State University. – 2020. – Т. 4. – №. 5. – С. 228-233.
10. Sobirovich T. B. National and universal principles of democracy //Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities. – 2022. – Т. 12. – №. 1. – С. 334-338.
11. Sobirovich T. B., Norman Z. D. M. Harmony of National and Universal Values in Uzbekistan //Harmony. – 2023. – Т. 7. – №. 1. – С. 08-16.
12. Sobirovich T. B. The national and universal principles of democracy in the Central Asian context //INTERNATIONAL JOURNAL OF ADVANCED RESEARCH AND REVIEW. – 2021. – Т. 6. – №. 1. – С. 30-34.